

Hans Theodorus BLOKLAND, *Vrijheid, autonomie, emancipatie. Een politiekfilosofische en cultuurpolitieke beschouwing*, Eburon, Delft, 1991 — V-373 pag. (prijs : 49,50 fl).

In de inleiding tot de boekuitgave van zijn gesprekken met Isaiah Berlin (°1909) typeert de Iranese wijsgeer Ramin Jahanbegloo (°1956) diens in 1956 ter nagedachtenis van Augustus Comte (1798-1857) uitgesproken redevoering 'Two concepts of liberty' als een referentietekst "qui continue à dominer toutes les discussions des philosophes anglo-saxons sur la liberté politique" (*Isaiah Berlin en toutes libertés. Entretiens*, Eds du Félin, Paris, 1991, p. 11). Mocht hij dit getuigenis hebben gekend, Hans Theodorus Blokland zou voorzeker hebben geapplaudisseerd. Zijn Rotterdamse dissertatie is immers in zekere zin gegroeid uit deze discussies over het *distunguo* dat Berlin tussen twee opvattingen van vrijheid maakt (zonder het bestaan van andere te loochenen : zie R. Jahanbegloo, *op. cit.*, p. 276), nl. negatieve vrijheid of privacy zijnde "het gebied waarin men ongestoord door anderen dat kan doen of zijn wat in zijn vermogen ligt" (p. 4; uitvoeriger pp. 28-32) en positieve vrijheid of autonomie "het vermogen van mensen zelfstandig richting [te] geven aan hun leven, of meester te zijn over het eigen bestaan" (pp. 4-5; uitvoerig pp. 32-38). Op het eerste gezicht lijkt het verschil vrij banaal, maar dat is een optische vergissing die Berlin zelf in de hand heeft gewerkt. Door de schaduwzijden van de positieve vrijheid te over- en haar overige aspecten te onderbelichten (p. 53; voor een bijkomende reden, zie p. 88), heeft zijn typologie contra-productief gewerkt (pp. 15-16), d.w.z. zijn vrijwel alle auteurs het vraagstuk uit de weg gegaan, om niet verdacht te kunnen worden van sympathie voor het door Berlin vermaledijde totalitarisme (p. 56).

Blokland gaat de moeilijkheid niet uit de weg. Na erop gewezen te hebben dat ze in de praktijk niet te scheiden zijn (p. 53), onderzoekt hij afzonderlijk twee fundamentele thema's : in hoofdstuk 3 (pp. 53-89) individu en vrijheid, in hoofdstuk 4 (pp. 91-168) vrijheid en samenleving. Telkens gaat hij uitgebreid in op de standpunten en opvattingen van diverse auteurs, zoals deze van C.B. Macpherson. Eerder had hij evenwel reeds aangestipt, dat de autonomiegedachte nauw verbonden is met het humanistisch cultuurideaal en dat dit laatste zowel door de liberalen als door de socialisten wordt aangekleefd, doch met dien verstande dat ze, ingevolge een tegenstrijdig mensbeeld, van mening verschillen "over *hoe* de samenleving moet worden ingericht om dit ideaal te kunnen verwerklijken" (p. 5). Blokland gewaagt van een emancipatiedilemma met twee slechts analytisch te scheiden dimensies (pp. 6-7). De eerste dimensie heeft te maken met enculturatie : de slechts door het vinden van een evenwichtspositie te overbruggen spanning tussen individu en samenleving; ze

wordt in het al vermelde hoofdstuk 4 belicht. De tweede dimensie culmineert in socialisatie of in paternalisme: hoe kunnen derden bestaande preferenties van het individu respecteren en toch het ontplooiingsideaal van dat individu recht laten wedervaren? (p. 170); deze kwestie staat in hoofdstuk 5 (pp. 169-217) aan de orde en opnieuw wordt de kijker gericht op de inzichten en voorstellen van velerlei auteurs. Hoofdstuk 6 (pp. 219-247) is als een recapitulatie van de voorafgaande kapitels bedoeld en mondt uit in Bloklands overtuiging dat er meer dan voldoende redenen bestaan "om een inspanning te verrichten mensen met cultuur bekend en vertrouwd te maken en mede hierdoor de ontwikkeling van hun individuele autonomie te bevorderen" (p. 247). In het laatste hoofdstuk (pp. 249-340) gaat Blokland na wat er in het na-oorlogse Nederland op het stuk van cultuurspreiding ondernomen en bereikt werd; zoals in hoofdstuk 1 aangekondigd (pp. 16-17), wordt hier ruimschoots aandacht besteed aan het onderwijs (pp. 325-340). De auteur geeft voorts menige behartenswaardige overweging ten beste. In een epiloog (pp. 341-344) betoogt hij een laatste keer dat de (Nederlandse) overheid een beleid heeft gevoerd dat té zeer uitging "van de negatieve vrijheid van het individu en te weinig van zijn positieve vrijheid", zodat het beoogde evenwicht niet werd gevonden (p. 343). Aldus onderstreept hij tevens dat Berlins *distunguo* verre van voorbijgestreefd is.

Zoals gebruikelijk wordt het opus besloten met een tweeledige literatuurlijst (pp. 345-362), een personenregister (pp. 363-369) en een in het Engels gestelde samenvatting (pp. 370-373). Alles wel beschouwd hebben we een weliswaar zwaarop-de-hands, maar niettemin waardevol werk voor ons. Wij beseffen trouwens terdege dat wij de inspanningen van Blokland en de rijkdom van zijn publikatie geen recht hebben kunnen laten wedervaren. Zo ware het interessant geweest nader in te gaan op zijn interpretatie van het vrijheidsconcept van John Stuart Mill (1806-1873) (b.v. pp. 199-202). Dat Engelse citaten in het Engels worden aangehaald is normaal, doch minder normaal is het inlassen van Franse citaten bij middel van een Nederlandse vertaling.